
POLSKIE DRUKI LUDOWE

SKARBY Z KOLEKCJI CENTRALNEGO MUZEUM
WŁÓKIENICTWA W ŁODZI

STOWARZYSZENIE NA RZECZ PROMOCJI KULTURY
I RZEMIOSŁ DAWNYCH "WICI"

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP

2. NA CZYM POLEGA DRUK RĘCZNY TKANIN?

3. KIEDY ZACZĘTO STEMLOWAĆ TKANINY?

4. POLSKIE DRUKI LUDOWE

5. TYPY KŁOCKÓW DRUKARSKICH

6. WZORNICTWO

7. ŁÓDZKIE DRUKARNIE TKANIN

8. KOLEKCJA KŁOCKÓW DRUKARSKICH CMWŁ

9. WYBRANE KŁOCKI Z KOLEKCJI CMWŁ

Publikacja powstała w ramach projektu edukacyjno-artystycznego “Polskie druki ludowe. Drzeworyt dawniej i dziś”, mającego na celu popularyzację wiedzy o tradycji ludowego drukowania tkanin w regionie łódzkim. Rezultatem działań projektowych jest dokumentacja kłocków drukarskich z archiwum Centralnego Muzeum Włókiennictwa w Łodzi, kolekcja ręcznie rzeźbionych stempli wykonana przez łódzką artystykę Annę Raczkowską oraz materiały edukacyjne na wolnej licencji.

Więcej o projekcie: <http://wici.org.pl/projekty/polskie-druki-ludowe-drzeworyt-dawnej-i-dzis>

WSTĘP

Niniejsza publikacja to opowieść o *ręcznym druku wzorów na tkaninie*. To fascynujące rzemiosło artystyczne zaczęło się od domowych stempli wycinanych z ziemniaka, ewoluując do profesjonalnych pracowni druku, farbiarnii i wytwórni klocków.

Naszą uwagę przyciąga jednak nie tylko gotowa tkanina, stanowiąca nośnik wzoru, ale przede wszystkim proces i narzędzia — stemple, zwane *klockami* lub *blokami drukarskimi*.

W poszukiwaniu historii druku ręcznego, zaglądamy do archiwum *Centralnego Muzeum Włókiennictwa w Łodzi*, największego w Europie muzeum dedykowanego tkaninie z perspektywy technologii, kultury i sztuki. Prezentujemy wybrane klocki drukarskie z kolekcji Muzeum, które od lat, nieodkryte, spoczywają w archiwum. Opowiadamy o tym, kto je stworzył, jak używał i jak trafiły do zbiorów Muzeum.

ZAPRASZAMY DO LEKTURY!

NA CZYM POLEGA DRUK RĘCZNY TKANIN?

Drukowanie to forma powierzchniowego zdobienia tkaniny. Idea jest bardzo prosta — druk to nic innego jak odbicie wzoru przedstawionego na stemplu pokrytym farbą na tkaninie. Drukowanie tkanin zaczęło się od wytwarzania stempli z ziemniaka, rzepy lub buraka, które z czasem zamieniono na trwałą formę klocków drewnianych.

Zdobienie tkanin metodą stemplowania zachwyca prostotą technologiczną, która pozwala otrzymać ciekawe, unikatowe i zróżnicowane wzory. Specyfika tej techniki powoduje, że każde odbicie motywu nieco różni się od poprzedniego. Nie ma dwóch takich samych tkanin zdobionych tą metodą!

KIEDY ZACZĘTO STEMPOWAĆ TKANINY?

Ręczne drukowanie tkanin jest znane na całym świecie i ma bardzo długą historię. Przyjmuje się, że sztuka ta rozwinęła się najwcześniej w Indiach. Jeden z najstarszych zachowanych stempli pochodzi z Egiptu. Jest wykonany z drewna i datowany na VII-VIII wiek p.n.e., czyli ma ponad 2700 lat!

Do Europy sztuka stemplowania materiałów trafiła z Bliskiego Wschodu znacznie później, około VI wieku n.e. W średniowieczu moda na odzież wierzchnią z drukowanymi wzorami napłynęła z Bizancjum. Najczęściej ozdabiano ubrania jedwabne, będące synonimem bogactwa i wysokiego statusu społecznego.

POLSKIE DRUKI LUDOWE

W Polsce wzornictwo i technika stemplowania tkanin kształtowane były zarówno przez style i rozwiązania technologiczne płynące z Niemiec, terenów dzisiejszej Białorusi oraz Ukrainy. Pracownie drukowania tkanin istniały w miastach i mniejszych miejscowościach. Także na wsiach chętnie ozdabiano materiały wzorami, najczęściej spódnice, chusty, obrusy oraz zasłony. Do drukarza klient przychodził z materiałem, najczęściej bielonym na słońcu lnianym płótnem i wybierał wzór.

“

Kobiety na co dzień noszą „malowanki” [druki na płótnie były na wsi określane jako malowanki (lubelskie), wybijanki (podkarpackie) i nabojki (Ruś).] tj. spódnice płócienne, drukowane w ciemnoniebieski deseń. W tym celu niosą kobiety płótna już wybielone do miasta, do Żyda, który się malowaniem zajmuje, wybierają sobie u niego wzór i ten im podłóg tego wzoru maluje. Wzory zaś są to blachy odpowiednio powycinane, które przykładają się do sztywno wyciągniętego płótna i po wierzchu smarują się pędzlem olejną, ciemnoniebieską lub żółtą farbą, następnie się blachę odejmuje i już robota skończona. Po wyschnięciu rysunku szyją z tego spódnice, bardzo mocne i dobre do "chodu", bo się nie tak łatwo brudzą, jak gdzie indziej płócienne białe. Desenie bywają najrozmaitsze, w każdej wiosce innego rodzaju.

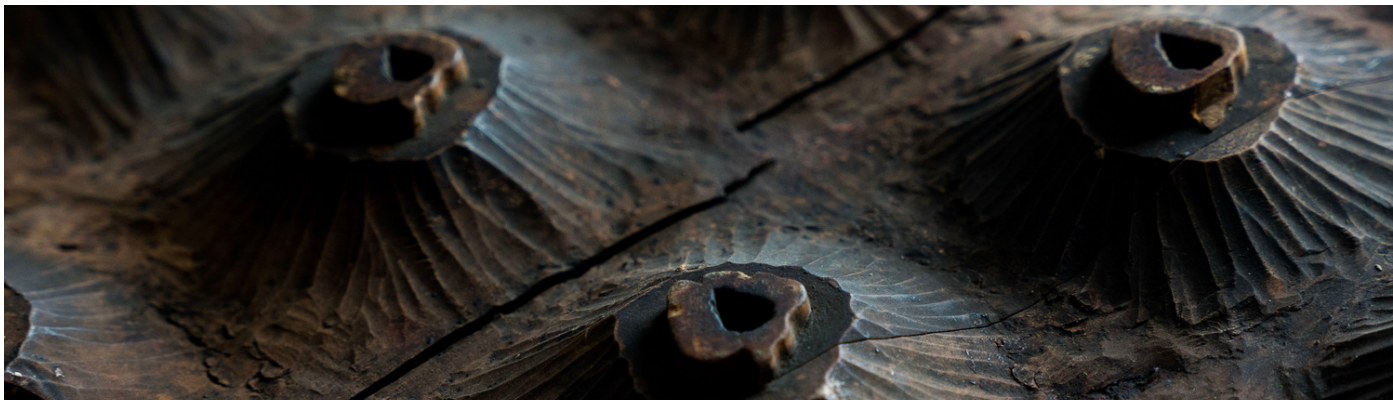
”

Druki ludowe na płótnie w południowej Lubelszczyźnie", [w:] Polska Sztuka Ludowa - Konteksty 1949

TYPY KŁOCKÓW DRUKARSKICH

Wyróżniamy trzy podstawowe typy stempli drukarskich:

- *ryte w drewnie wykonane metodą drzeworytu,*

- nabijane metalowymi blaszkami i gwoździami, dzięki którym możliwe jest uzyskanie drobnych i szczegółowych wzorów,

- *mieszane, łączące drzeworyt z elementami nabijanymi.*

WZORNICTWO

W ludowym drukarstwie tkanin, podobnie jak w innych dziedzinach rzemiosła i sztuki ludowej, królowały motywy zaczerpnięte z otoczenia, zwłaszcza z natury. Rzeźbiarze tworzyli stemple z wzorami liści, ziół, kwiatów i owoców. Popularne były także wzory geometryczne. Misterne zawijasy i zygzaki zdobiły bordiury chust i obrusów. Kropki oraz inne niewielkie elementy odbijano zwłaszcza na spódnicach. Drobne, proste kształty, powtarzane w równych odstępach nadawały im harmonijny i elegancki deseń.

Drukarstwo było często zawodem dziedzicznym. Z tego względu stemple, wzory i techniki ich wykonania były przekazywane z pokolenia na pokolenie. Zwyczaj ten powodował, że niektóre wzory na stałe zagościły w codziennej modzie i tradycyjnych strojach danej miejscowości lub całego regionu.

Na wsiach działali także wędrowni drukarze, którzy jeżdżąc od wsi do wsi, oferowali swoje usługi. Objazdowy warsztat druku rzemieślnik nosił na swoich plecach — składało się nań kilka bloków z wzorami wyrzeźbionymi po obu stronach, dzięki czemu stempel ważył mniej. Farby drukarz mieszał na miejscu, wykorzystując do tego naturalne barwniki z roślin i minerałów.

ŁÓDZKIE DRUKARNIE TKANIN

W Łodzi, centrum rozwoju przemysłu włókienniczego, drukarnie tkanin działały w ramach większych zakładów.

W 1833 roku łódzki przedsiębiorca Ludwik Geyer sprowadził do swojej fabryki pierwszą maszynę do odbijania wzorów drewnianymi wałkami. Usprawniło to pracę i pozwoliło drukować tkaniny szybko i w dużych nakładach.

Mechanizacja nie wyeliminowała jednak druku manualnego. Drukarze ręcznie odbijali wzory na tkaninach na specjalne zamówienie czy też w małych nakładach. Co więcej, stemple nadal wykonywano ręcznie.

Jeszcze po II wojnie w łódzkich Chojnach (na ulicy Grzybowej) działała wytwórnia klocków drukarskich Józefa Wojciechowskiego. Narzędzia i kolekcję bloków drukarskich Józefa Wojciechowskiego przekazał CMWŁ w latach 70-tych jego syn.

KOLEKCJA KLOCKÓW DRUKARSKICH CMWŁ

Centralne Muzeum Włókiennictwa w Łodzi posiada w swoim archiwum ponad sto klocków drukarskich z XIX i XX wieku.

Jedną grupę stanowią przedwojenne klocki drukarskie z Dolnego Śląska. Zostały powierzone Muzeum przez Państwowy Urząd Likwidacyjny, zajmujący się mieniem niemieckim po roku 1945. Inne klocki to darowizny przekazane przez osoby prywatne, których rodziny zajmowały się wytwarzaniem stempli bądź drukiem tkanin. W ten sposób Muzeum otrzymało klocki i narzędzia rzemieślników z Warszawy i Łodzi.

Wybrane stemple można zobaczyć w wirtualnym katalogu zasobów Centralnego Muzeum Włókiennictwa pod adresem: <https://digitex.cmwł.pl/dlibra>.

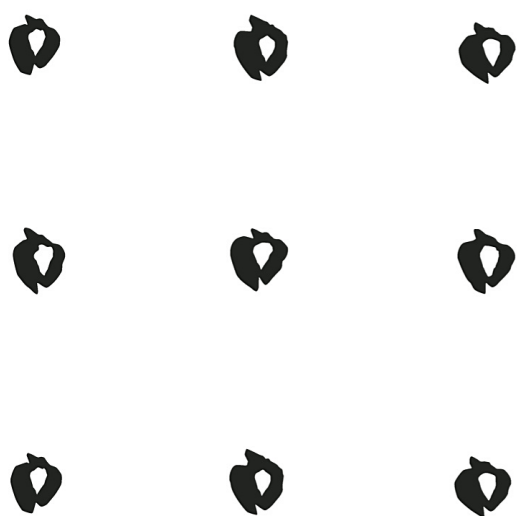
WIĘCEJ O STEMPLACH:

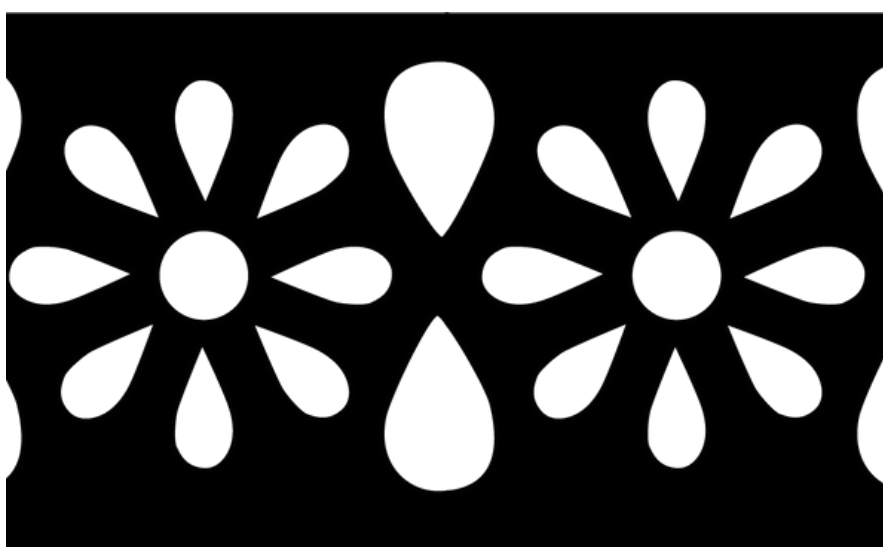
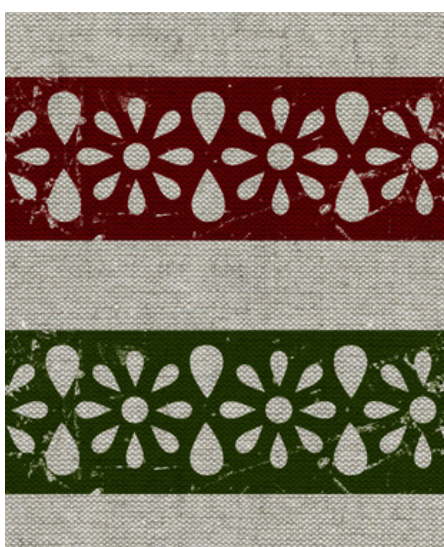
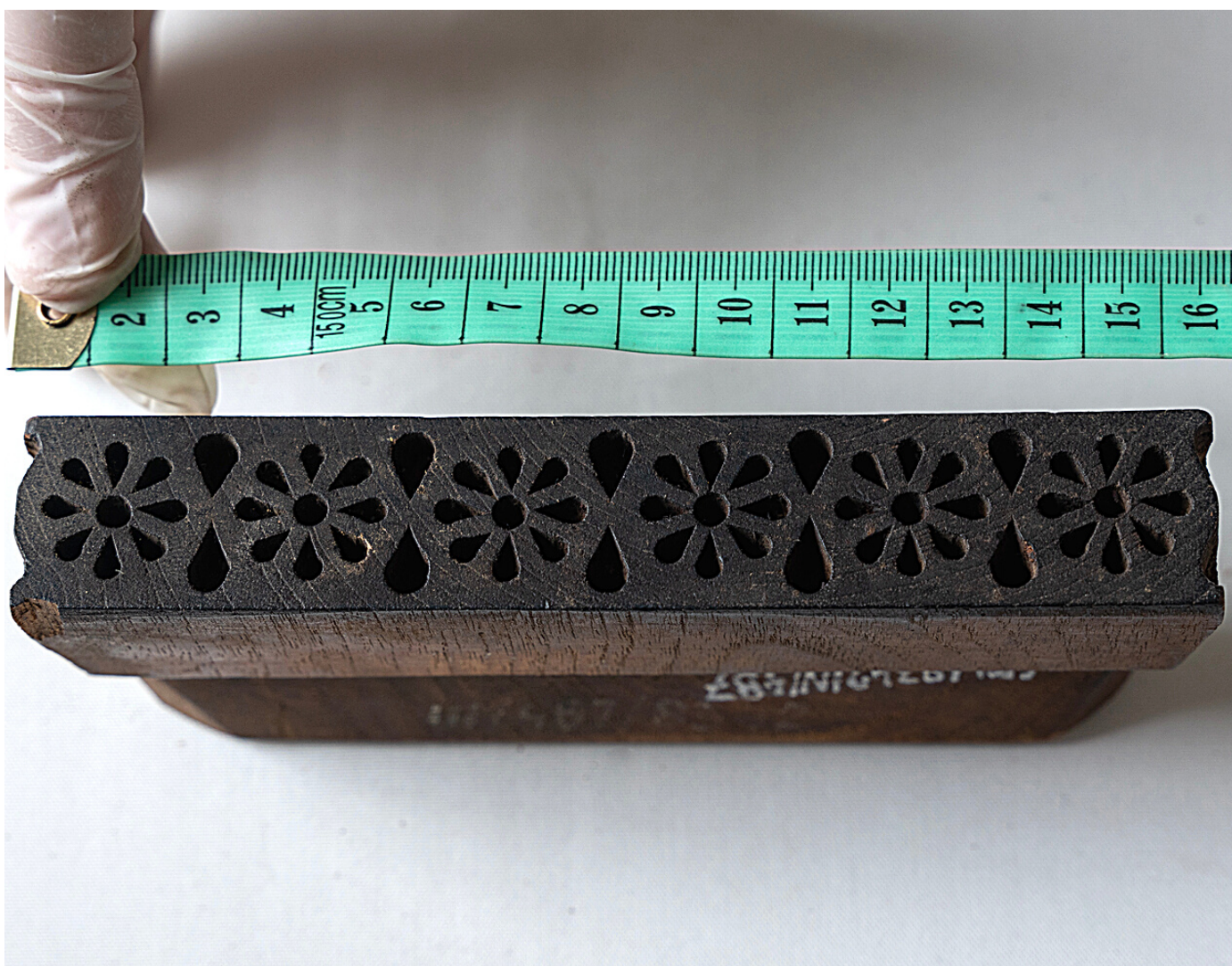
- Jerzak, Natalia. 2017. Od stempli z ziemniaka do fabryki w Łodzi - o metodach drukowania tkanin,
- "Culture.pl". <https://culture.pl/pl/artikul/od-stempli-z-ziemniaka-do-fabryki-w-lodzi-o-metodach-drukowania-tkanin>
- Reinfuss, Roman. 1953. Polskie druki ludowe na płótnie. Warszawa, PIW.

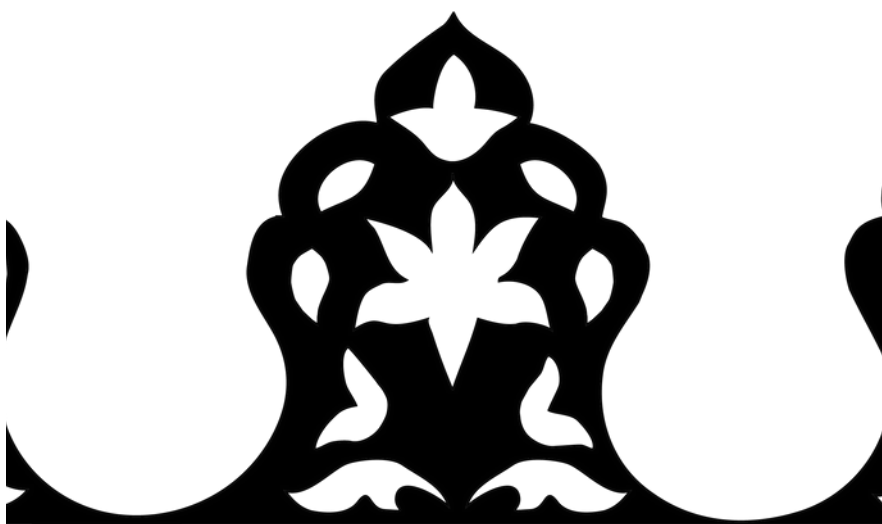
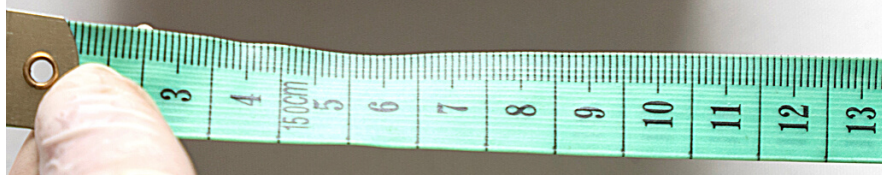
WYBRANE KLOCKI Z KOLEKCJI CMWŁ

Poniżej przedstawiamy zdjęcia wybranych klocków drukarskich z kolekcji CMWŁ, graficzne reprezentacje ich wzorów oraz odbicia na tkaninie wygenerowane komputerowo.

STOWARZYSZENIE "WICI"

Pomysłodawczyni projektu: Anna Raczkowska

Fotografie, Opracowanie graficzne i skład: Anna Kępa

Opracowanie merytoryczne: Emilia Pawłusz

ANNA KĘPA

EMILIA PAWŁUSZ

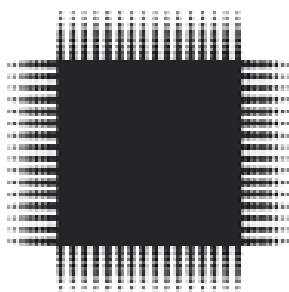

ANNA
RACZKOWSKA

PROJEKT "POLSKIE DRUKI LUDOWE" ZOSTAŁ ZREALIZOWANY W RAMACH STYPENDIUM ARTYSTYCZNEGO PREZYDENTA MIASTA ŁÓDZI.

PARTNERZY

Centralne
Muzeum
Włókiennictwa
w Łodzi

STOWARZYSZENIE NA RZECZ
PROMOCJI KULTURY I RZEMIOSŁ
DAWNYCH "WICI"